

Правова культура як чинник професійної діяльності фахівців фізичної культури

Прикарпатський національний університет імені Василя Стефаника (м. Івано-Франківськ)

Постановка проблеми. Відомо, що правове забезпечення професійної діяльності фахівців фізичної культури може здійснюватися на різних рівнях, різними засобами. Але в будь-якому випадку воно вибудовується на засадах його певної компетентності й готовності діяти в організації навчально-тренувального, виховного та управлінського процесів з урахуванням правових норм, що існують.

Традиційно підготовка педагога до виконання будь-яких функцій у педагогічному процесі досліджується в межах певних утворень пізнавальної сфери (знання, уявлення, вміння, навички), або особистісних новоутворень, таких як готовність до діяльності, спрямованість особистості, компетентність тощо. У своєму дослідженні таким новоутворенням, яке виникає в результаті спеціальної цілеспрямованої підготовки до професійно-педагогічної діяльності, ми розглядаємо культуру вчителя як професіонала, зокрема його правову культуру.

Приймаючи феномен правової культури за базову характеристику, що визначає ефективність підготовки майбутнього фахівця фізичної культури до правового забезпечення професійної діяльності, ми виходили з її поліфункціональної суцільності.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Зазначимо, що поняття “правова культура” сьогодні все частіше трапляється на сторінках літератури, у наукових і навчально-методичних джерелах. Здебільшого воно використовується для позначення певних відносин людей у суспільстві, їх змісту та якості; обговорення питань правової культури суспільства і правознавців, рідше – правової культури особистості, вчителя, педагога і, зокрема, правової культури фахівця фізичної культури.

В. Є. Давидович та Ю. О. Жданов у дослідженні [3] підкреслюють, що складність феномену культури припускає можливість існування безлічі різних підходів до його вивчення і пояснення.

Для нас становить інтерес теоретичне тлумачення культури в межах декількох підходів, що пояснюють цей феномен як специфічно людський спосіб діяльності. Така інтерпретація поняття “культура” набула свого обґрунтування в роботах Е. С. Маркаряна [6], М. С. Кагана [9] та інших авторів.

В. С. Нерсесянц [7], характеризуючи сутність правової культури, підкреслює, що вона є важливою складовою частиною загальної культури суспільства в цілому і кожної людини зокрема. За автором, загальна культура – це штучний світ, або інакше, друга, створена самою людиною природа [7].

Однак поняття “правова культура професійної діяльності фахівця фізичної культури” сьогодні не знайшло свого місця в опису процесів і явищ як педагогічної, так і спортивної дійсності. Втім аналіз теорії і практики дозволяє стверджувати, що це поняття має право на існування, оскільки покриває собою прояв низки реальних, характерних для учасників навчально-тренувального та спортивного процесу правових відносин, що створюються і реалізуються безпосередньо в освітньому процесі завдяки професійній діяльності фахівця фізичної культури.

Тому **метою** нашого дослідження є визначення суті та змісту правової культури як чинника правового забезпечення професійної діяльності фахівців фізичної культури.

Відповідно до поставленої мети постає **завдання дослідження:** на основі аналізу та узагальнення літературних джерел розкрити суть та зміст правової культури професійної діяльності фахівця фізичної культури як чинника його правового забезпечення.

Методи дослідження. Для реалізації поставленої мети використаний теоретичний аналіз, синтез та метод логічних висновків.

Виклад основного матеріалу дослідження. Обґрунтовуючи сутність явища, що позначається означеним поняттям, ми виходили з таких міркувань.

Відомо, що поняття “культура” в широкому і найбільш загальному значенні вживається для характеристики визначених історичних епох, конкретних суспільств, народностей і націй, а також специфічних сфер діяльності або сфер життя людини. Відповідно до визначення, що наводяться у словнику, поняття “культура” містить у собі вказівку на: предметні результати діяльності людей (машини, спорудження, предмети побуту і мистецтва, а також результати пізнання, норми моралі, права й інших соціальних, міжособистісних відносин людини); сили і здібності людини, що реалізовані у її діяльності, а саме знання, вміння, навички, рівень інтелекту, морального й естетичного розвитку, світогляду, способи пізнання, спілкування й діяльності тощо [10].

Трактування культури як певного способу діяльності пов'язано з уточненням того, з чого складається специфіка культурної або, інакше, культуровідповідної діяльності. Визначаючись у цьому питанні, автори підкреслюють, що тільки людина може мати культуру і створювати її. Ця здатність виявляється в тім, що людина створює і використовує знаки і знакові системи, що означають предмети у вигляді визначених символів, і в такому виді включаються у людську життєдіяльність.

Отже, загальнонаукове визначення поняття “культура” і тлумачення його різними авторами доводить можливість існування цього феномену на різних рівнях організації суспільного та індивідуального буття людини, у межах різних форм її матеріальної і духовної діяльності.

Визначення культури як правової є результатом конкретизації тієї сфери діяльності людини, у просторі якої розглядається її культуровідповідна активність стосовно докільця, інших людей і самої себе. Якщо розуміти право як сукупність загальнообов'язкових правил, норм поведінки особистості, що визначають межу припустимості її дій, зважаючи на інтереси інших людей, які встановлюються і санкціонуються у визначеному суспільстві державою, то правова культура є системою правових цінностей, норм, якими регулюються і обмежуються певним простором свободи всі різноманітні відносини в суспільстві.

Правова культура, як стверджує В. С. Нерсесянц, виникає на певному етапі розвитку загальної культури у зв'язку з виникненням права і держави. З культурологічної точки зору право і держава – це визначені явища культури, культурні форми, поряд з багатьма іншими культурними формами (землеробством, містобудуванням, літературою, театром, релігією і т. д.). І далі: “Сучасна правова культура – це правова культура розвиненого й ефективно функціонуючого цивільного суспільства і правової держави. За своєю суттю й основною ідеєю вона є культурою визнання, захисту і здійснення прав і свобод людини і громадянина як вищих цінностей” [7].

Таке саме розуміння правової культури, як самостійного явища в межах загальної культури, ми зустрічаємо у працях Ю. О. Агешина [1], Є. О. Лукашової [5], О. Ф. Нікітіна [8] та багатьох інших авторів.

За визнанням учених, основними елементами структури правової культури є: правові (державно-правові) погляди, норми, інститути (установи) і поведінкові відносини людей. Важливо, що зміст, характер і якість правових і державно-правових поглядів (уявлень, ідей, цінностей, знань, навичок поведінки і т. д.) кожного члена суспільства є істотними показниками, з одного боку, міри його культурно-правової зрілості, з іншого боку – ступеня духовної підготовленості до практичного втілення цих поглядів у вигляді відповідних реальних, об'єктивованих форм правової поведінки і правової діяльності.

Реальний культурно-правовий зміст і функціональне значення об'єктивованих на практиці державно-правових форм насамкінець визначаються правовою зрілістю суспільства і його членів, їхнім розумінням змісту і цінностей цих форм як досягнень людської культури, усвідомленою потребою, готовністю і здатністю жити і реалізувати себе в культурно-правовому середовищі.

Аналіз сутності поняття “правова культура” в контексті будь-якої професійної діяльності припускає його обговорення в декількох аспектах: оцінному (аксіологічному), змістовному і суто діяльнісному.

У першому аспекті воно розуміється як якісний стан правового життя суспільства на кожному етапі його розвитку. Це дозволяє охопити й оцінити правове життя в цілому й основні сфери її прояву. Типовим і найбільш повним проявом змістового аспекту є визначення правової культури суспільства як конкретного якісного стану життя суспільства, що виявляється в досягнутому рівні досконалості правових актів, правової і правозастосувальної діяльності, і визначає правосвідомість та правовий розвиток особистості, що вона реалізує у власній життєдіяльності. Правова культура виявляється у ступені свободи поведінки, соціальної активності особистості, взаємної відповідальності держави й особистості, що позитивно впливають на суспільний розвиток і підтримують самі умови існування суспільства.

Стосовно професійної діяльності конкретної особистості, правова культура виявляє себе як володіння знаннями щодо розуміння права, що забезпечує усвідомлене виконання його розпоряджень у просторі тих функцій, які визначаються певною професією [7].

Аксіологічний підхід розглядає правову культуру як систему правових цінностей, що створюються в процесі розвитку суспільства і відбивають прогресивні досягнення сучасності і минулого. Визнання ціннісної сутності правової культури дозволяє досить чітко відокремити правову культуру від правових явищ утилітарного, регресивного чи протиправного характеру. Якщо сутнісно

соціального прогресу розглядати становлення волі, то правовий прогрес являє собою правову форму вираження досягнутої волі, правове становище особистості в суспільстві, правовий статус громадянина в державі, що відповідають ступеню визнання таких загальнолюдських цінностей, як право і воля, і забезпечуються державою кожному громадянину [4].

Правова культура за своїм змістом і формами існування поділяється на правову культуру суспільства, групи (колективу) та індивідуальну правову культуру (правову культуру особистості). На думку Ю. О. Агешина [1], Є. О. Лукашової [5], вищий рівень правової культури особистості – це її правова активність. Вона виявляється, по-перше, в готовності особистості до активних свідомих, творчих дій як у сфері правового регулювання, так і у сфері реалізації права, по-друге, в законovidповідності (чи законності) поведінки й діяльності, в основі чого лежить переконання в необхідності служіння суспільству і закону як вищій цінності.

У цьому контексті В. С. Нерсесянц виокремлює професійно-правову діяльність юристів, яка є особливим різновидом групової й індивідуальної форм існування правової культури суспільства [7].

Як бачимо, правова культура суспільства не існує поза правовою культурою його суб'єктів (соціальних спільнот, груп, особи), вона є умовою, формою і сукупним результатом культурної правової діяльності всіх членів суспільства, у процесі якої закріплюються чинні й утворюються нові правові цінності.

На індивідуальному рівні правова культура особи включає в себе: правосвідомість, розуміння принципів права, повагу до нього, упевненість у справедливості законів, юридичних прав і обов'язків та інших правових явищ. За структурою правову культуру розподіляють на такі блоки:

- правосвідомість як система відображення суб'єктом правової дійсності;
- правомірну поведінку і правове мислення;
- результати (наслідки) правомірної поведінки і правового мислення [7].

За змістовими характеристиками правову культуру особи розрізняють як теоретичну і практичну, зокрема професійну; продуктивну й репродуктивну.

Таким чином, правомірна поведінка особистості характеризується сталою специфічністю її дій у вирішенні життєвих проблем і завдань і в цьому аспекті є важливим показником її правової підготовки, досвіду, виявляє особливості вибору варіанту правомірної поведінки в межах, що визначені чинними правовими нормами [4].

На думку С. В. Атаян, Д. В. Візнер, С. В. Візнер [2], правова культура громадянина виявляється через низку показників, а саме: знання чинного законодавства, насамперед конституції, своїх основних прав, свобод і обов'язків; поважне ставлення до права, повага чужих прав, сумлінне виконання своїх обов'язків; прагнення будувати свою поведінку відповідно до розпорядження юридичних (правових) норм.

Автори наголошують на тому, що для суспільних відносин, соціального буття особливе значення має рівень правової культури посадових осіб, працівників державного апарату, до числа яких належать й педагоги, які за своїми службовими обов'язками покликані займатися правозастосувальною, правоохоронною діяльністю. Саме вони, у першу чергу, повинні з повагою ставитись до закону, прав і свобод громадян, бути юридично компетентними у сфері своєї професійної діяльності [2].

Тобто професійно-правова культура або, інакше, правова культура професіонала, з точки зору юристів, – це глибокі, повні і формалізовані знання законів і підзаконних актів, а також джерел права, правильне розуміння принципів права і завдань правового регулювання, професійне ставлення до права і практики його застосування в строгій відповідності до правових чи розпорядчих принципів законності, тобто високий ступінь володіння правом у предметно-практичній діяльності.

Отже, аналіз наукових досліджень дав змогу зробити висновок про те, що поняття “правова культура особистості” може бути конкретизованим за своїм змістом у контексті будь-якої професії. Саме в такому контексті правомірно розрізнити правову культуру лікаря, правову культуру юриста, правову культуру педагога, а отже, й фахівця фізичної культури тощо.

Загальним для всіх цих феноменів є те, що правова культура виявляється особистістю через правосвідомість, правомірні поведінки і діяльність у межах того простору, в якому реалізуються її соціально-професійні функції, тобто соціальне призначення її професійної діяльності.

На нашу думку, треба розрізнити правову культуру особистості, яка належить до певної професійної групи, і правову культуру професійної діяльності, що здійснює особистість. У першому випадку правова культура лише набуває певного соціального відтінку, що диктується груповими інтересами, характерними рисами світогляду, загальної культури професійної групи. У другому –

вона привласнюється і реалізується особистістю як невід'ємний атрибут професійної діяльності, як система обов'язкових для виконання і дотримання норм, правил, що захищають права, свободи й обов'язки всіх інших особистостей, які включені у сферу певної діяльності і які особистість усвідомлено і неухильно відтворює, здійснюючи власну діяльність.

Обґрунтовуючи своє розуміння сутності правової культури професійної діяльності фахівця фізичної культури, ми виходили з того, що людина існує не тільки у природному, фізичному світі, але й у середовищі, яке вона створює сама, тобто соціально-культурному середовищі. Освітнє середовище, яке фахівець фізичної культури створює завдяки власній професійній діяльності і в якому він розгортає цю діяльність, є однією з підсистем соціокультурного середовища й існує як сукупність історично складених чинників, обставин, ситуацій та система спеціально організованих фахівцем умов розвитку дитини, спортсмена.

Правове забезпечення професійної діяльності фахівця фізичної культури об'єктивно вимагає наявності в нього правової культури. На нашу думку, в контексті професійної діяльності фахівця фізичної культури це передбачає:

- усвідомлення своїх прав, свобод і обов'язків як громадянина і професіонала (тобто педагога, вчителя, вихователя), творця освітньо-культурного середовища;
- усвідомлення свобод, прав і обов'язків своїх учнів як особистостей і громадян, творців власного освітньо-культурного середовища; їхніх батьків як рівноправних учасників освітньо-культурного процесу;
- уміння реалізувати свої права, свободи й обов'язки як громадянина й особистості, що виконує визначені професійні функції в організації навчання і виховання інших особистостей, створенні умов освітнього середовища;
- уміння дотримувати, створювати і використовувати такі засоби своєї професійної діяльності, які забезпечують умови для реалізації прав, свобод і обов'язків своїх учнів як особистостей і громадян у процесі освіти.

Грунтуючись на аналізі базових понять, ми визначаємо правову культуру професійної діяльності фахівця фізичної культури як конкретний спосіб прояву загальної та правової культури особистості, які вона послідовно реалізує в умовах освітньо-культурного середовища засобами навчання і виховання.

Висновок. Отже, правова культура фахівця фізичної культури є певною системою свобод, вимог і обмежень, якими він керується, встановлюючи стосунки зі своїми вихованцями, підлеглими; це усвідомлене підґрунтя і певна межа його професійної діяльності, що складається з визнання і врахування прав і свобод кожної людини, учня як людини і майбутнього громадянина. Фіксуєчись у свідомості, поведінці, способах діяльності і спілкування, правова культура фахівця з фізичної культури є моральним координатором його професійної діяльності, чинником, що забезпечує її гуманістичну і демократичну спрямованість у просторі чинних правових норм.

Перспективи подальших досліджень полягають у розкритті сутності структурних компонентів правової культури, її показників, а також визначення умов, що забезпечують у вищому навчальному закладі ефективну підготовку майбутніх фахівців фізичної культури в контексті правового забезпечення професійної діяльності.

Література

1. Агешин Ю. А. Правовые знания и культура человека. – М.: Юрид. лит., 1973. – 64 с.
2. Артюшина М. В. Взаємозв'язок соціально-психологічних та дидактичних умов групової навчальної діяльності студентів: Дис. ... канд. пед. наук. – К., 2000. – 195 с.
3. Городиський М. І. Педагогічні умови забезпечення змісту правової освіти майбутнього вчителя: Автореф. дис. ... канд. пед. наук. – Х., 1999. – 18 с.
4. Заброцький М. М. Педагогічна технологія. – К.: МАУП, 2000. – 100 с.
5. Лукашева Е. А. Право, мораль, личность. – М.: Наука, 1986. – 262 с.
6. Маркарян Э. С. Культура как система: общетеоретический и историко-методологический аспекты проблемы // Вопр. философии. – 1984. – № 1. – С. 113–122.
7. Нерсесянц В. С. Общая теория права и государства: Учеб. для вузов. – М.: Норма, 2000. – 552 с.
8. Никитин А. Ф. Права человека в школе: Дайджест. – М.: МП "Новая школа", 1993. – 77 с.
9. Одарій В. В. Підготовка майбутніх педагогів до правового забезпечення професійної діяльності: Автореф. дис. ... канд. пед. наук / Південноукр. держ. пед. ун-т ім. К. Д. Ушинського. – О., 2005. – 20 с.
10. Советский энциклопедический словарь. – М.: Сов. энцикл., 1981. – С. 677

Анотації

У статті розкривається визначення суті та змісту правової культури як чинника професійної діяльності фахівців фізичної культури.

Ключові слова: *правова культура, правове забезпечення, професійна діяльність, фахівці фізичної культури.*

В статье раскрывается определение сути и содержания правовой культуры как фактора профессиональной деятельности специалистов физической культуры.

Ключевые слова: *правовая культура, правовое обеспечение, профессиональная деятельность, специалисты физической культуры.*

In the article the determination of the essence and maintenance of legal culture as a factor of the professional activity of specialists of physical training is revealed.

Key words: *legal culture, legal providing, professional activity, specialists of physical training.*